

Carme Guasch (Figueres 1929-Badalona 1998)
i una il·lustració de J. Granados Limona per
al seu llibre *Vint-i-cinc sonets i un dia*.

Carme Guasch: la literatura, és a dir, la vida

Jordi Pla

Arran de la mort de Carme Guasch, l'agost de l'any passat, el diari *El Punt* en publicava el darrer article: «Viatge cap a dins d'un mateix». El títol, ben significatiu, guarda una concomitància, més enllà dels noms, amb el seu últim poemari *–Interiors–* (1), aparegut mig any abans. Hi retrobem el mateix espai bipolar amor-mort que tensa i uneix alhora el present i el passat, transfigurats pel poder de la confessió literària en una suprarrealitat atemporal. L'amat i amic es bressa en el cor de l'escriptora com un «...rítmic vaivé d'alens i esperances». La malaltia i la mort del marit van ser per a Carme Guasch l'inici d'un pelegrinatge espiritual, on el dolor i la seva fiblada, passats pel gresol del sentiment més afuat, cristal·litzaren en prodigiosa fecunditat literària. Vida i literatura es marfonen com el foc als cremalls.

«Escric tossudament –dirà a *Pràctica de vida–* (2) per rescatar-te / del temps que, inexorablement, se t'enduu.» En el dolor, en l'esforç per fer-ne signe, l'autora troba la seva via de comunicació amb l'amat absent: «Amb el fil del record romanc cosida / al teu nom i a la terra on romans tu.»

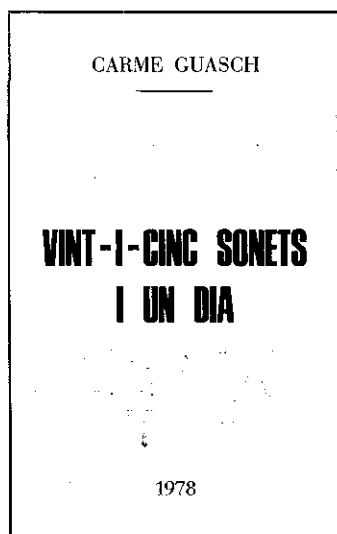
Sempre he pensat que a Carme Guasch escau meridianament aquella sentència de Joseph Brodsky: «La memòria és una forma d'amor.» Brodsky l'escribí amb motiu de la mort del seu amic Mandelstam, poeta rus que, arrestat i internat per la policia estalinista, va morir al cap de pocs mesos en un camp de concentració. Explica Brodsky que la viuda de Mandelstam s'aprenué de memòria els poemes proscrius del marit i els mormolava constantment mentre treballava al torn d'una fàbrica, on havia estat deportada, lluny de Moscou i de la seva família.

«Situacions insulars» i «El llit isabelí»

Tanmateix, la mirada interior de Carme Guasch era, com en un efecte retroalimentari, un nodriment per a la mirada exterior. A *Situacions insulars* (3), retrata, a mig camí de la ironia i la tendresa, diverses experiències de solitud on les protagonistes són dones. La crítica social, l'humor com a aparent distanciament dels problemes, l'ombra de la incomunicació, talment una heura que ofega latències que mai no acaben de configurar-se, planen al llarg de la seva galeria de retrats. Les obsessions, les frustracions larvades, els desitjos soterrats en el marc de la quotidianitat anodina, són projectats, com en una seqüenciació cinematogràfica, a *El llit isabelí* (4) on l'esmentat sentit d'ironia i tendresa confegeix un paisatge psicològic que engloba molts dels tics i les dèries de la nostra societat finisecular. Una societat que com la pacient del psicoanalista, emmudit per imperatiu professional, llança requeriments de clarificació sobre ella mateixa que troben, inexorablement, el silenci per resposta: «No sé per què li ho pregunto, ja conec les normes: vostè no comenta, no sap, no contesta. Sóc jo la que he de xerrar, però és que em sembla que em perdo una mica (5).»

Els inicis literaris de Carme Guasch cal situar-los al voltant del cercle que presidia, amb la seva indiscutida autoritat moral, Carles Fages de Climent. És important de remarcar el paper exercit per les escriptores M. Àngels i Montserrat Vayreda, Carme Guasch i Pilar Nierga als darrers anys de la vida de l'insigne poeta empordanès, pel que fa a la transcripció i ordenació de la seva obra. El mestratge que Carme Guasch rep, paral·lelament al de la seva carrera universitària, és, doncs, a redós d'aquest caliu humà i literari en el qual participaren també artistes com Evarist Vallès i Joan Sibeas, entre altres.

Als anys seixanta, Atenea, Agrupació de Cultura del Casino Menestral Figuerenc, celebrava, cada vint-i-u de març, la Festa de la Poesia, els principals valedors de la qual eren els poetes Jaume Maurici i Carles Fages de Climent. Aquest, en el discurs pronunciat en la festa de 1968, cinc mesos abans de la seva mort, feia aquesta valoració dels poemes presentats per Carme Guasch:

«Aquesta exquisida poetessa posseeix una sensibilitat tan aguda, una percepció tan tendra, una comprensió diríem tan amorosa i maternal de les coses, els conceptes i els sentiments, que la fan, possiblement, valgui el pleonasma, la més femenina de les nostres poetesses. La seva inspecció del món circumdant o intern és sempre amorosa(...)». Després de ponderar-ne l'equilibri entre un cert pudor intimista i la voluntat de comunicació poètica, Fages afegia: «Carme Guasch s'ha creat un món meravellós i senzill, que sap dir, més que recitar, sense complicacions mentals ni barroquismes acròstics expressius, dintre una línia lleugerament ondulada, equidistant de la disciplina clàssica i l'eufòria llibertària, que és l'indument retòric que ara més es porta. Culta i austera, documentada i inquieta, aquesta escriptora ha adquirit una envejable seguretat en si mateixa (...)».

«Vint-i-cinc sonets i un dia»

Caldrà esperar deu anys per assaborir els fruits poètics de Carme Guasch: el seu poemari *Vint-i-cinc sonets i un dia* (6) apareixerà el 1978. Montserrat Vayreda, en el pròleg, el defineix com a «minibiografia (...) en vint-i-sis capítols breus que sintetitzen la vida d'una dona que se sent feliç de ser-ho». I en destaca l'afiorament de la intimitat, la transparència expressiva i una afuada sensibilitat. «Són versos —continua— que susciten interès, que es

fan assequibles, entenedors, que no cauen en facilitats retòriques, en deliquescències líriques, en rimas d'escassa amenitat(...) Tot està dit amb frescor, amb naturalitat, perquè abans, insisteixo, ha estat viscut». Aquestes paraules de Montserrat Vayreda assenyalaven, a parer meu, la clau de volta del que havia de ser l'obra posterior de la seva amiga i poetessa: l'experiència personal com a font de l'acte literari. Parafraçant la sentència de Boileau —«sense veritat no hi ha bellesa»—, podríem dir que el pern on recolza l'obra literària de Carme Guasch és l'experiència, que no s'atura en l'estrictament personal, feta «pràctica de vida», per utilitzar l'expressió amb què intitularà el seu penúltim llibre de poemes.

«Trena de cendra»

Entre l'aparició de *Vint-i-cinc sonets i un dia* i el segon llibre, ara novel·la, han transcorregut sis anys. En aquest període, aquell a qui confessava «Ets més tu que no jo el qui en mi habita,/ sóc més jo que no tu qui m'ha punyit», li ha estat arrabassat després de llarga malaltia. *Trena de cendra* (7) constitueix una apassionada confessió que arrenca amb força, des de l'endemà mateix de la separació definitiva. A partir d'aquí, la narració es desenvolupa dins l'espai bipolar a què al·ludíem al començament —amor-mort—, el qual, mitjançant l'ús de flashback, enceta la trama que ha de desembocar en el mateix punt de partida. Es tracta, doncs, d'un desenvolupament circular, recursiu, que permet al lector amarar-se de la càrrega vivencial que dona consistència a tot el procés seguit. Així, doncs, l'impacte i la contundència del paràgraf que enceta la novel·la ens en descobreixen la clau de lectura. A mesura que aquella es desenvolupa, hom és traslladat al mateix espai psicològic en què l'autora ha generat l'obra.

Aquesta transparència comunicativa podia haver derivat en un producte melodramàtic i tòpic, malgrat la sinceritat. Tanmateix, aquest risc és neta-ment superat per Carme Guasch gràcies, sobretot, a tres factors: l'ajustada ordenació del material narratiu, el to elegíac, impregnat de lirisme, que se sostreu a qualsevol forma d'estridència, i la singularitat amb què es vehicula i es literaturitza l'experiència.

Objectes i espais per al record

Carme Guasch

Interiors

Columna, Col. Auria, 82

Barcelona, 1997. 68 pàgines

«La poesia tot sovint és un diàleg amb els morts.» diu Mutsuo Takahashi. Aquesta cita, que és la primera de les que encapçalen el darrer llibre de Carme Guasch, podria resumir amb precisió quin és l'esperit que anima els poemes que l'integren i, alhora, fer-nos evident el fil conductor de la trilogia poètica que amb aquest llibre es tanca. Els altres dos llibres que la formen són *Amat i amic* (1983) i *Pràctica de vida* (1993).

Escrita a partir de la mort del seu marit –vegeu l'entrevista a l'autora publicada a l'*Avui* el 12 de març de 1998–, aquesta trilogia sembla respondre a la idea de la literatura com a salvació: és a dir, concebre el fet d'escriure com «una manera de buidar-se i explicar-se a un mateix les coses que ens passen» per tal d'asserenar-nos quan aquestes ens trasbalsen. Al primer llibre l'autora manifestava el seu dolor de manera continguda gràcies al deute que contraïa amb els autors les cites dels quals encapçalaven cadascun dels vint-i-nou sonets del llibre. Els sonets es convertien sovint en glosses de la cita i era aquesta subjecció temàtica, afegida a la formal, allò que els allunyava de les expansions sentimentals massa estridents. Al segon llibre començava l'assumpció serena de la pèrdua que culmina a *Interiors*. Tornant a Takahashi, de dialogar amb els morts directament hem passat a dialogar-hi a través dels objectes que ens els fan vius en el record.

L'autora, després d'una recerca de qualitat, ha trobat la seva veu: deixant enrere la subjecció formal i tornant a la temàtica. El pretext de cadascun dels poemes –que per repetició esdevé l'eix temàtic del recull– és un objecte o un espai lligat afectivament a l'absent. Des de l'evidència d'«Anell» –reeixit poema, bastit amb anàfores i aposicions juxtaposades, on allò que havia estat el símbol de la unió de dues persones esdevé l'«espòli darrer del viure / llegat primer de la mort» i emblema de «tota / la soledat d'aquest

món»– a la distància aparent de «Mar» –on, a partir d'una cita de Margaret Atwood, es basteix un bell símil entre el mar i l'absent, que amb «les ones del record» dibuixa l'existència dels que han romàs i es fa alhora desapercebut i necessari. Passant per molts altres poemes que traspuen intensa contenció emocional gràcies al despullament retòric aparent i a la cercada insignificància del pretext; com a «Balanci», on el ritme de les estrofes sàfiques n'evoca el balanceig interromput; a «Telèfon», que en alguns versos recorda la dolorosa lucidesa de *La voix humaine* de Jean Cocteau, o a «Llibre», una encesa declaració d'amor als llibres que deixa enrere la cita de Pere Calders presa com a punt de partença per descobrir-nos que fins la dedicatòria més fressada ens porta la veritat del record tristament reviscut.

Potser és «Casa» el poema que destil·la amb més senzillesa i veritat –hexasíl·labs agrupats en quartetes amb rima assonant idèntica en tots els versos parells, amb un ús acurat de les anàfores– la plenitud de la buidor, la corporeïtat de l'absència, mitjançant una dramàtica antítesi: «És tan sols el buit d'ell / que omple tota la casa.» Permeteu-me un breu incís de crítica filològica: el primer dels versos acabats de citar no apareix així

en el llibre. Una inexplicable badada, que prefereixo atribuir a un problema d'edició o d'impressió més que no pas a l'autora, fa que aquest vers sigui hiper mètric (tingui set síl·labes en comptes de sis): «És tan sols el seu buit d'ell.» Badades com aquesta (n'hi ha una altra de semblant al poema titulat «Balanci»), a més de ser incomprensibles, em fan dubtar, encara que sigui mínimament, de la cura amb què algunes editorials treuen al carrer els seus llibres.

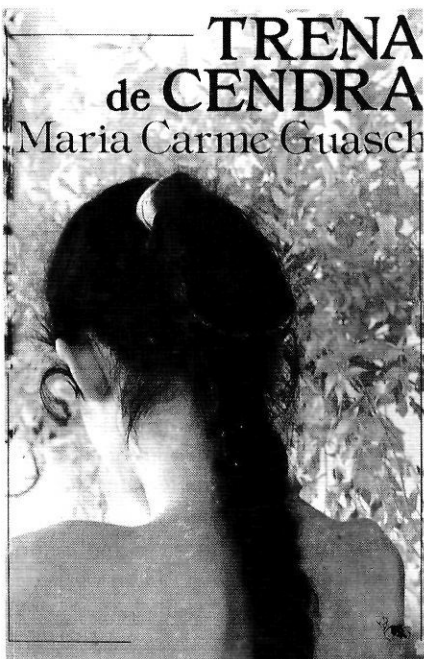
Clos l'incís, només em cal recomanar la lectura d'aquest llibre i de la resta de la trilogia –també com a sincer i merescut homenatge a l'autora–, ja que és en el record de la passió, en la cendra que tant apreciava, allà on més podem aprendre de la vida i la mort.

Lluís Lucero Comas

La novel·la està distribuïda en tres blocs: el primer, en què partint del dolor present es rememora el goig dels anys compartits; el segon, en què la veu narrativa arrenca dels primers records d'infància fins a acabar en l'espera del primer fill i el tercer, en què es perfila, en un crescendo intens, el desenllaç anunciat. El fet que, enmig de la polarització amor-mort,

s'inclouï com a xarnera una regressió als anys d'infància i adolescència –les sessions de teatre, els bombardeigs de la ciutat, els cursos a l'institut i a la universitat– fa una funció de distensió alhora que permet copsar la interioritat del personatge narradora. Sense aquest aspecte, el salt cronològic hauria pogut semblar inconnex. En canvi, es resol de manera que el lector pugui

capir, amb referències que li són necessàries, el marc psicològic que s'imposa en el tercer bloc, quan es descabdella la tragèdia. I, tanmateix, un hàlit de tendresa, de quotidianitat, d'efusió continguda embolcalla cada evocació, cada record, cada plany. Hi ha una citació de Mercè Rodoreda que es reproduïx a l'inici del llibre: «Una pena arrapada al coll com un clau cla-

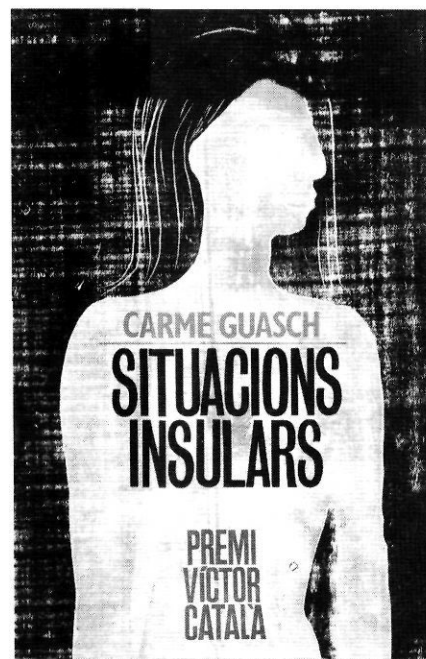

Carme Guasch Amat i amic

Més que anunci
de joia i promesa ferida,
com l'intrús l'imagino,
que ocupa a cops de vida,
el lloc que li disputen
l'angoixa i el dolor.

Els llibres de l'Escorpí
Poesia

89

vat amb un martell, una pena de deu mil quilòmetres.» Aquest doble vessant de dolor incontenible, que no pot depassar l'instant (el «clau clavat amb martell») i de dolor persistent, sense solució de continuïtat (la «pena de deu mil quilòmetres») és l'eix vertebrador de la novel·la. L'antagonisme, la dialèctica amor-mort, felicitat-desolació, només es pot resoldre en l'acceptació de la indissolubilitat dels seus components, com en una trena.

«Amat i amic»

És des d'aquesta premissa que l'autora pot adreçar-se en segona persona, durant bona part del text, consumada ja la mort. És des d'aquesta partença que pot exclamar també en el poemari *Amat i amic* (8):

«Per què m'és tan difícil decidir-me a acceptar que des de l'altra vora tu m'allargues la mà?»

L'amat i amic és el referent directe de la veu elegíaca de l'autora, que l'evoca darrere el vidre glaçat de la mort (primera part) o l'invoca, albirant-lo en l'incert espai del més enllà (segona part). Prosa i vers, al capdavant, són en Carme Guasch un duet al servei d'una mateixa melodia resultant: «Mentre crides t'afirmes viu encara», ens recorda. Parlàvem d'una trena, d'una cadena. També enllaça els tres llibres: el gaudi de l'amor assaonat, fèrtil i apassionat que expressava el primer poemari, és ara l'única penyora, guardada en el receptacle infrangible del temps:

«T'estimo en la pell meva que m'abraça
amb el record vivíssim dels teus dits;
t'estimo en el silenci, que és la plaça
on convoco els teus mots mig adormits.»

La presència de Lull –*Libre d'Amic e d'Amat*– i del Maragall de *Nausica i Seqüències* es fa patent no només en les citacions que generen, com una glossa, els corresponents sonets amb què se'n comunica l'autora, ni tan sols en el paisatge evocat, com és la fageda d'en Jordà, marc referencial que apareix sobretot al sonet «A sol ixent...»: allà on es fa més viva i tangible és en la lluita de la poetessa per obtenir de la renúncia física, inapel·lable, un pou d'on extreure la creixença en l'amor que no pot morir. Com si el sofriment –ni que meni al clos de la mort– fos la prova suprema per confirmar l'amor. Si Lull va esculpir en aquesta clau aquell diàleg sublim:

«–Digues, aucell qui cantes d'amor al meu amat, ¿per què em turmenta ab amor qui m'ha pres a ésser son servidor?»

Respos l'aucell: –Si no sostenies treballs per amor, ab què amaries ton amat?» i Maragall feia d'aquesta màxima els versos memorables:

«Nodreix l'amor de pensaments i absència,
i així traurà meravellosa flor;
menysprea el pas de tota complacència
que no et vinga per via del dolor»,

en els seus versos, Carme Guasch reprèn el mateix motiu com una fita personal irrenunciable:

«Viuré amb l'afany de fer reviuir
el que la mort, cruel, no pot

anihilar; el que em fa lliure
dins l'esclavatge més devot.

.....
Viuré la vida que suporta
l'estrany destí que ens és comú:
tu, viu en mi; jo, per tu morta.»

Els sonets d'*Amat i amic* tenen la virtut de transmetre amb la nitidesa que neix de la sinceritat el batec punyent del dolor per l'absència, que indefectiblement tots hem sentit en moments crucials de la vida. Per això, la veu Carme Guasch –sense estridències– refà la nostra pròpia veu silent, potser només intuïda.

«Pràctica de vida»

Pràctica de vida, tercer llibre de poemes, pren el títol d'un vers de Miquel Martí Pol que l'encapçala. Dins la línia dels dos poemaris anteriors, s'inscriu en la lírica amorosa que els era comuna: l'amat és absent, arrabassat per la mort. La veu poètica, doncs, se li adreça des de la vida que el record li forneix:

«Oh quin turment, quin vendaval sonor
aquesta guerra amb la mudesa teva,
camp de batalla que no coneix treva
on el record es bat amb el rancor!»

Com en la poesia de Joan Vinyoli, aquesta serveix de conjur, per mitjà del qual l'autora pot fer present, en el somni, l'ésser estimat, sense la contingència de la corporeïtat:

«ara, immortal, de tu t'extralimites
sempre i arreu: mai no tindràs fi.»

La vida real adquireix sentit en la mesura que fa de tornaveu d'aquesta altra realitat –la del somni–, transcendida fins a ocupar un lloc preeminent en la consciència. És la intuïció, a la manera de Bergson, la que fa possible l'escriptura –el diàleg– a través del mur del temps:

«escric tossudament, per rescatar-te
del temps que, inexorablement, se t'enduu».

El sonet –única estrofa utilitzada, present també als poemaris anteriors– és comparat a «una presó de fermes barrots». El repte de l'autora és fer-ne, precisament, un mitjà d'alliberament. La forma és, així, receptacle afaïçonador del sentit. En el dolor, en l'esforç per fer-ne signe, Carme Guasch troba la via de comunicació amb l'amat absent. És llavors que el cant absolut, en paraules de Joan Vinyoli, ens arrenca del silenci, de la resignació, del pou de l'oblit. Aquest cant és fruit d'un lliurament incondicional, que ultrapassa tota mesura. «M'exalta tot i em desespera tot», exclama l'autora parafrasejant Foix.

«Visc el present crispada, amb les hores malmeses
per calfreds i paüres arrapades al pit»,

ens confessava a *Amat i amic*. És el mateix cant elegíac, seqüenciat en espais temporals diferents, que ressonava a *Trena de cendra*. És aquí on se'ns fa palesa la transversalitat de la seva obra. Una mateixa itinerància amb modulacions diverses però complementàries.

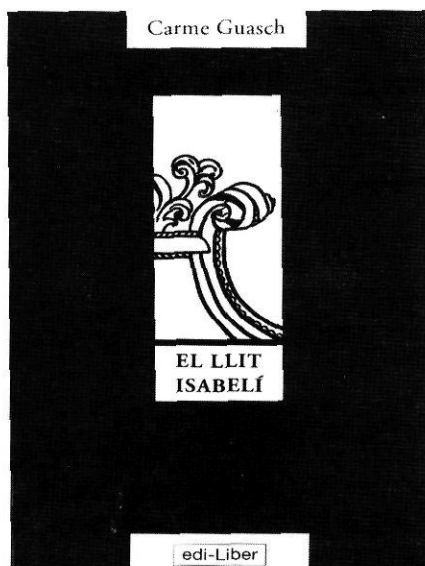
Els vint-i-cinc sonets de *Pràctica de vida* constitueixen un conjunt harmònic no solament pel sentit, ni tan sols per la forma mètrica, sinó també per la manera d'expressar un mateix sentiment, amb una atenció constant a la imatge ben travada, sovint en una progressió semàntica, com en el darrer vers del poema «És en mi»: «Sóc la beina, l'estoig, el taüt».

El tema de la solitud en la gran ciutat és un altre dels motius recurrents en aquest llibre de poemes. Però aquesta solitud no suscita una reacció angiosa, sinó una quietud interior amorosida per la melangia:

«Els vidres es rendeixen a la grisor de l'alba;
la pluja gauduleja teixint serrells seus.
El cel, orfe d'estrelles, és tot de seda malva
que estripen i sargeixen les ales de les aus.»

El record és utilitzat com un poal que alimenta la veu poètica. És penyorra de la presència de l'amat, que ho envaeix tot enllà del temps:

«T'has encomanat arreu i tot et crida
o vius eternament, sense fugida,
en el fons dels meus ulls, intemporal?»

Miquel Martí i Pol, els versos del qual són citats com a capçalera del llibre i de dos poemes més, s'hi reflecteix en el compromís de doble fidelitat: a la persona objecte del sentiment i al país, al «nosaltres», bo i configurant-ne un sol motiu. Els darrers versos de *Pràctica de vida* són, en aquesta línia, una síntesi de tot el poemari. També l'hàbit d'esperança, capaç de remuntar «el mot adolorit», ens evoca el poeta de Roda de Ter, que enmig de la incertesa augura un esclat de vida. Aquesta esperança és, en veu de l'autora, «una ombra que no es cansa», la qual, com la cendra envers el foc, assenyalava les paraules i el gest de l'estimat, fent-lo rediui en el pensament i en el somni.

El cant de Carme Guasch, elegíac, és també una obstinada recerca del sentit darrer del dolor, purificador i destructor, alhora. És la constant antítesi de voler i no ser encara. Un punt de partida i un punt d'arribada que tenen el camí del present:

«L'esperit, vàriament, perseguint-lo s'exalta:
quan el vull més concret, més se'm torna imprecís.»

Confessió i també invocació, *Pràctica de vida* és una invitació a resseguir l'itinerari anímic de l'autora, el qual, lluny de ser un pretext, és una realitat íntimament sentida. I això és el que colpeix més el lector i fa posicionar-lo prenent part activa en el discurs poètic: la punyent sinceritat, gairebé catàrtica, d'una veu que troba en l'elegància del sonet la contenció ajustada. Lúcida i apassionada, esdevé tornaveu d'un foc interior capaç de generar els sentiments més sublims i els més antagònics, com un magma en contínua mutació:

«per sentir que viu i m'acomboia
aquella teva herència de joia,
em cal sentir, ben viu, el mal que em fas».

Josep Faulí qualificava l'obra de Carme Guasch com a madura de sentiment i intel·ligent de realització. Penso que és una definició exacta. Podríem afegir-hi que la clau n'és la sinceritat amb què l'autora aboca les seves vivències personals i, a la vegada, l'afinament rigorós amb què manipula l'eina de la llengua. Si ens fixem en l'estil, observarem la llisquent naturalitat amb què confegeix la seva prosa i el seu vers. Els poemes de Carme Guasch són la feliç resolució d'una equidistància: la imatge precisa, sovint extreta dels elements més pròxims al lector comú, amb una fluent assequibilitat de lèxic, d'una banda, i una subtil elaboració formal, cadencialment impecable, dels seus versos, per l'altra banda.

Fa cap a deu anys, des del setmanari *Empordà*, Carme Guasch responia al qüestionari Proust. A la pregunta de quina era la qualitat que més preferia en una persona, manifestava: «La capacitat d'estimar». I a la pregunta de quina seria per a ella la pitjor desgràcia, contestava: «Ja l'he viscuda».

La mort de l'estimat, per a ella, no va pas significar, en la seva contundència, la irrupció d'una eixorquia. Va ser, ben altrament, el desencadenant d'una passió feta literatura. I un esperó per a trencar la bombolla i obrir-se a l'esclat de cada batec de vida. De molts batecs de vida fets de petites llavors que moren per germinar i donar fruit, tant sota la llum vibrant del migdia com sota la tenebra opaca de la nit.

Jordi Pla és catedràtic de Llengua i Literatura Catalanes a l'Institut Alexandre Deulofeu de Figueres.

Notes

- (1) GUASCH, Carme: *Interiors*. Barcelona, Columna, 1998.
- (2) Íd.: *Pràctica de vida*. Barcelona, Columna, 1993.
- (3) Íd.: *Situacions insulars*. Barcelona, Selecta, 1989.
- (4) Íd.: *El llit Isabelí*. Barcelona, Edi-Liber, 1994.
- (5) Íbidem, pàg. 53.
- (6) Íd.: *Vint-i-cinc sonets i un dia*. Olot, Aubert impressor, 1978.
- (7) Íd.: *Trena de cendra*. Barcelona, Pòrtic, 1984.
- (8) Íd.: *Amat i amic*. Barcelona, Ed. 62, 1985.